סברתו היא, שאף כשעדי השטר עצמם מקיימים את החתימות, רק עַל כְּתַב יָדָן הֵם מְעִידִים, ולא על ההלואה עצמה, והרי זו ככל עדות של קיום שטרות שיש צורך בשני עדים על כל חתימה. ואילו לְדִבְרֵי חֲכָמִים, כשעדי השטר מעידים על חתימותיהם שבשטר הרי זה כאילו עַל הַמָּנֶה שֶׁכתוּב בַּשְּׁטָר הֵם מְעִידִים, כלומר, כאילו בא כל אחד ומעיד בפנינו שראה את ההלואה וחתם על כך בשטר, וכיון שכל אחד מעיד שפלוני לוה מפלוני ככתוב בשטר, הרי השטר מקוים על פיהם, ואין צורך שכל אחד יעיד גם על חתימת חבירו.

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שזו מחלוקתם, וכי ניתן לבאר את סברותיהם של רבי ורבנן באופן שונה. משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – היה אפשר לומר שלְרַבִּי אין זה ודאי שעדי השטר ׳על כתב ידם הם מעידים׳, אלא סָפוּק מְסַפְקָא לֵיהּ – הסתפק בדבר, אִי עַל כְּתַב יָדָם הֵם מְעִידִים ויש צורך בשני עדים על כל חתימה, אוֹ עַל הַמָּנֶה שֶׁבַּשְּׁטָר הֵם מְעִידִים ודי בכך שכל עד יעיד על חתימתו, ומספק החמיר להצריך שני עדים.

מבארת הגמרא מה החילוק אם רבי סובר שצריך שני עדים בתורת ודאי או בתורת ספק: וְנִפְקָא מִינָּה, הֵיכָא דְּמֵית חַד מִינַּיְיהוּ – באופן שמת אחד מהעדים החתומים בשטר, והעד החי מעיד על חתימת עצמו, שאם נאמר שעד המעיד על חתימתו נחשב כמעיד על המנה שבשטר, לְכָּעִי – יש צורך בשְׁנַיִם אחרים מִן הַשּׁוּק לְהָעִיד עָלָיו – על חתימת העד המת, ואי אפשר לקבל את עדות החי גם על חתימת המת, אף אם יצטרף עמו עד נוסף המקיים את חתימות שניהם, והטעם לכך, דְּאם כֵּן – שאם יעיד העד החי גם על חתימת עצמו [וזו עדות על מנה שבשטר], וגם על חתימת המת יחד עם עד נוסף [וזו עדות על קיום כתב ידו], קָנְפִיק נְכֵי רֵיבְעָא דְּמָמוֹנָא אִפּוּמָא דְּחַד סָהֲדָא – נמצא שאנו מוציאים שלשה רבעים מהממון שבשטר על פי עד אחד, שהרי לגבי חתימת עצמו אנו אומרים שעל מנה שבשטר הוא מעיד, והוא נאמן לבדו על חתימת עצמו, ובכך כבר יוצא חצי הממון על פיו, ואם הוא יעיד יחד עם עד נוסף על חתימת חבירו, הרי רבע נוסף יוצא על פיו, ורק הרבע הרביעי יוצא על פי העד הנוסף שהצטרף עמו לקיום חתימת המת, ואין שני עדים נאמנים אלא אם כן יוצא חצי הממון על פי כל אחד מהם, שנאמר (דברים יט טו) ׳עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים וגו׳ יָקוּם דָּבָר׳, שיהא הדבר מתקיים על פי שניהם בשוה. אמנם זהו רק אם נאמר שהעד המעיד על חתימת עצמו על מנה שבשטר הוא מעיד, אבל אם נאמר שעל כתב ידו הוא מעיד, ומחמת כן צריך עד נוסף עמו, נמצא שבעדותו על חתימת עצמו יוצא רק רבע הממון על פיו, ויכול הוא להצטרף לאחר ולהעיד על חתימת יד חבירו שמת, שהרי גם אחר שיעיד על שתי החתימות אין יוצא על פיו אלא חצי הממון, והחצי האחר יוצא על ידי המעידים על חתימת המת. וְאם נאמר שרבי הסתפק בדבר, אם על מנה שבשטר הוא מעיד או על כתב ידו, יש לומר שלדעתו הָבָא לְחוּמְרָא, וְהָכָא לְחוּמְרָא, כלומר, מספק יש להחמיר לשני הצדדים, שאם שני העדים חיים ומעידים על חתימות ידיהם אין לסמוך על כך, כיון שיתכן שעל כתב ידם הם מעידים, וצריכים שיצטרף עד נוסף על שתי החתימות. ומאידך אם אחד העדים מעיד על חתימת עצמו, אינו יכול להעיד גם על חתימת חבירו שמת, שמא עדותו על חתימת עצמו נחשבת כעדות על מנה שבשטר, ועל פי עדותו לבדה אפשר להוציא מחצית הממון, ואם יצטרף להעיד גם על חתימת חבירו, נמצא שיוצאים שלשה רבעי הממון על פיו. קָא מַשְׁמַע לָן – לכן הוצרכה הגמרא לבאר דְּרַבִּי האומר שצריכים לצרף עמהם אחר, מִיפְּשַׁט פְּשִׁיטָא לֵיהּ – ברור לו שעדי השטר ׳על כתב ידם הם מעידים׳, בֵּין לְקוּלָּא – שאם מת אחד העדים יכול החי להעיד גם על כתב יד עצמו וגם על כתב יד חבירו, בצירוף לעד נוסף המעיד על שתי החתימות, וּבֵין לְחוּמְרָא – שאין די בעדותם של שני עדי השטר על חתימותיהם, אלא יש לצרף עמהם עד נוסף, כאמור במשנה.

מוביחה הגמרא שאכן כך היא סברת רבי: דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שְׁנַיִם הַמְּחַתְּמִין עַל הַשְּׁטָר, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן, לדברי חכמים שעדי השטר המקיימים את חתימותיהם ׳על מנה שבשטר הם מעידים׳, אין העד החי המעיד על חתימת עצמו יכול להעיד גם על חתימת המת, אפילו בצירוף לעד נוסף, שהרי אם כן אנו מוציאים שלשה רבעים מהממון על פיו, אלא צְרִיכִין שְׁנַיִם אחרים מִן הַשּׁוּק לְהָעִיד עָלָיו – על חתימת המת, ובצירוף לעדות החי על המנה שבשטר ניתן לגבות את הממון. ומסיים רב ואומר, בְּזוֹ – ובאופן זה, דעתו של רַבִּי היא לְקוּלָּא, שהעד החי יכול להעיד גם על חתימת המת, כיון שעדותו על כתב ידו היא עדות ׳על כתב ידו׳ [ולכן עליו לצרף עד נוסף גם לחתימת עצמו], ונמצא שרק רבע הממון יוצא על פיו בעדותו על חתימת עצמו, ויכול להעיד על חתימת המת, שבכך יוצא רבע נוסף על פיו. וְדעת רַבָּנָן לְחוּמְרָא, שאינו יכול להעיד על חתימת המת, אלא יש צורך בשנים אחרים שיעידו עליה. בשונה ממשנתינו, שבה שני עדי השטר מעידים על חתימותיהם, שרבי מחמיר ואומר שיש צורך לצרף עד נוסף על שתי החתימות, ודעת חכמים היא לקולא, שדי בעדותם לקיים את השטר.

הגמרא מבארת כיצד ניתן לקיים שטר כזה, שמת אחד העדים, אף לדעת חכמים. מבררת הגמרא: לדעת חכמים שאם מת אחד מהעדים אין העד החי יכול להעיד גם על חתימת עצמו וגם על חתימת המת, אלא יש צורך בשני עדים אחרים שיעידו על חתימת המת, וְאי לֵיכָּא תְּרֵי – אם לא נמצאו שני עדים על חתימתו, אֶלָּא רק חַד, מַאי – כיצד אפשר לקיים את השטר.

מבארת הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, באופן כזה צריך העד החי להימנע מלהעיד על חתימת עצמו, וממילא יובל להעיד על חתימת המת. וכיצד יקיימו את חתימת עצמו, לְכְתּוֹב חֲתִימַת יֶדיהּ אַחֲסָפָא – יחתום על גבי חתיכת חרס בפני עדים, וְשָׁדֵי לֵיהּ בְּבֵי דִּינָא – ויטיל אותה בבית דין, וּמְחַזְקֵי לֵיהּ בֵּי דִּינָא (וְחָזוּ לֵיהּ) – וכשיראו בית דין את חתימת ידו הכתובה על החרס, ידמו אותה לחתימתו שבשטר, ועל ידי כך יקיימו את חתימתו שבשטר וְלֹא צָרִיךְ אִיהוּ לְאַסְהוּדֵי אַחֲתִימַת יֶדיהּ – ולא יצטרך העד החי להעיד על חתימתו, וְאָזֵיל אִיהוּ וְהַאי וּמַסְהֲדֵי אַהֲדָדְךָ – וילך הוא עצמו עם העד הנוסף להעיד על חתימת יד המת, ויקבלו את עדותם, שהרי אין יוצא על פיו אלא רבע הממון.

הגמרא מבארת מדוע נקט אביי שיחתום על גבי ׳חרס׳. אומרת הגמרא: וּכשבא לחתום כדי שיקיימו בית דין את חתימתו שבשטר, יחתום דַּוְקָא אַ׳חַסָּפָא׳ – על החרס, אֲבָל אַ׳מְּגִלְּתָא׳ – על קלף, לֹא יחתום. והטעם לכך, דִּלְמָא מַשְׁכַּח לָהּ אִינִישׁ דְּלֹא מָעֲלֵי – שמא ימצא אדם שאינו הגון את פיסת הקלף, שחתימתו עליה, וְכָתַב עֲלַיְיהוּ מַאי דְּבָעֵי – ויוסיף לכתוב קודם החתימה מה שירצה, כגון שהחתום מטה חייב לו מנה, ויובל לגבות בו אף שאין עליו עדים, שהרי תָּנַן במשנה (ב״ב קעה:), הוֹצִיא עָלָיו [–המלוה על הלוה] כְּתַב יָדוֹ שכתוב בו שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ, אף שאין עדים חתומים על השטר, גּוֹבֶה המלוה את החוב מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין – מנכסים שביד הלוה, אך לא מנכסים ׳מושעבדים׳, שמכרם הלוה או נתנם במתנה לאחרים. אך על חרס יכול לחתום, כיון שאף אם ימצאנו אדם ויכתוב עליו שטר, לא יתחייב העד, כיון ששטר הכתוב על החרס, פסול.

* * *

הגמרא מבררת את ההלכה במחלוקת רבי וחכמים: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כִּדְבֵרֵי חֲכָמִים, שאמרו ׳על מנה שבשטר הם מעידים׳, ואם שני עדי השטר מעידים על חתימותיהם אין צורך לצרף להם עד נוסף.

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שהלכה כמותם, שהרי כלל הוא בכל מקום, שאם יָחִיד וְרַבִּים חולקים, הֲלָכָה כְּרַבִּים. משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – היה אפשר לומר שהכלל שבידינו שֶׁהֲלָכָה כְּרַבֵּי מֵחֲבֵירוֹ אינו רק במקום שהוא חולק על תנא יחיד, אלא וַאֲפִילּוּ מֵחֲבֵירָיו – אף אם הוא חולק על המרובים, קָא מַשְׁמַע לָן שבמקום שרבים החולקים עליו, הלכה כרבים.

(הגמרא מביאה קושיא על מה שאמר רב יהודה בשם שמואל

המשך בעמוד רב

שהלכה כחכמים, ונותנת סימן לזכירת שם האמוראים המקשים.
סָ֫יְמָן, נח נך חד – רב חננא בר חייא, רב הונא בר יהודה, רב חייא בר יהודה) אומרת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב חֲנָנָא בַּר חִיָּיא לְרַב יְהוּדָה,
וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שרַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אמר כן לְרַב יְהוּדָה,
וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שרַב חִיָּיא בַּר יְהוּדָה אמר כן לְרַב יְהוּדָה,
וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי – וכי אמר כן שמואל, שהלכה כדברי חכמים
ש'על מנה שבשטר הם מעידים', וְהָא הוא עצמו פסק לא כן,
דַּהֲוּוּ שְׁטָרָא דְּנָפֵיק מַבֵּי דִּינָא דְּמַר שְׁמוּאֵל – והרי מעשה היה
בשטר שהתקיים בבית דינו של שמואל, וַהֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ – וכך היה
לשון הקיום שכתבו בית דין על השטר, מַדַּאֲתָא – מאחר שבא רַב
עָנָן בַּר חִיָּיא שהיה חתום על השטר כעד, וְאִסְתַּיֵּיד אַחֲתֵימוֹת יְדֵיהּ
וְאִדְּחַד דְּעָמְיהּ – והעיד על חתימת עצמו ועל חתימת העד שעמו,
וּמַנּוּ – ומי היה העד השני, רַב חָנָן בַּר רָבָה, וּמַדַּאֲתָא גם רַב חָנָן בַּר
רָבָה וְאִסְתַּיֵּיד אַחֲתֵימוֹת יְדֵיהּ וְאִדְּחַד דְּעָמְיהּ – והעיד על חתימת
עצמו ועל חתימת העד שעמו, וּמַנּוּ אותו העד האחר, רַב עָנָן בַּר
חִיָּיא, אִשְׁתְּכַחְוֵי וְקָיְמִינְהוּ בְּדַחֲזֵי – חזקנו וקיימנו את השטר ליתן לו
כח של שטר כשר, כפי שהועד בפנינו. והרי לדעת חכמים שעדי
השטר מעידים על המנה שבשטר, די בכך שכל עד יעיד על
חתימת עצמו, ומדוע הצריך שמואל שכל אחד יעיד גם על
חתימת חבירו, לכאורה מוכח מכאן שהוא סובר כרבי, שעל כתב
ידם הם מעידים, ויש צורך בשני עדים על כל חתימה, ולא כפי
שאמר רב יהודה בשמו, שהוא פוסק כחכמים.
מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב יהודה לאותו אמורא שהקשה לו כן,
הַהוּא שְׁטָרָא דְּיַתְמֵי הֲוָה – שטר של יתומים היה אותו שטר,
שאביהם הלוה מעות לאדם אחר, והיתומים באו לגבות את חוב
אביהם שבשטר, וְחָשׁ – חשש שְׁמוּאֵל שמא לאחר זמן יבוא השטר
לְבֵית דִּין טוֹעִין, וְהיינו דְּסָבַר שְׁמוּאֵל, דִּלְמָא אֵיכָּא דְּסָכְרָא לֵיהּ –
שמא יהיו בית דין שיפסקו בטעות שאמנם בכל מקום הֲלָכָה כְּרַבִּי
רק מֻחְבָּרוֹ וְלֹא מֻחְבָּרָיו, וּמכל מקום בָּהָא – כאן, הלכה כמותו
אֲפִילּוּ מֻחְבָּרָיו, ויפסלו את הקיום של השטר, שכל אחד העיד בו
רק על חתימת עצמו, וְסָבַר שמואל בדעתו, אֲעֲבִיד רַוְוחָא – אעשה
את הקיום בצורה מרווחת שאין בה חשש אפילו לדעת רבי, כִּי
הֵיכִי דְּלֹא מַפְסְדִי יַתְמֵי – כדי שלא יפסידו היתומים גם אם הם יגיעו
לידי בית דין טועין שיפסקו כרבי.

* * *

הגמרא מביאה דין נוסף של רב יהודה בשם שמואל בענין קיום
שטרות, השייך לנידון של משנתינו: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל,
עֵד וְדַיָּין מְצַטְרְפִין, כלומר, שטר שחתומים בו שני עדים, וכתוב
בשולי השטר 'קיום' של בית דין, שבירורו ונודע להם שחתימות
העדים אמיתיות, וחתמו שם שלשה דיינים, ועתה הוציא המלוה
את השטר על הלוה, והלוה טוען שכל השטר מזויף, גם חתימות
העדים וגם חתימות הדיינים, ובא המלוה לקיים שוב את החתימות
ולהוכיח שהן אמיתיות, אם בא אחד מעדי השטר והעיד שזו
חתימת ידו, ובא אחד הדיינים שחתם על הקיום ומעיד שזו
חתימתו, מצטרפים שניהם להכשיר את השטר, וגובה בו.
הגמרא מביאה משא ומתן בין האמוראים על מימרא זו: אָמַר רָמֵי
בַּר חָמָא, כַּמָּה מְעַלְיָא הָא שְׁמַעְתָּא – כמה מעולה היא מימרא זו.
אָמַר רָבָא, מַאי מְעַלְיוּתָא – וכי במה מעולה מימרא זו, והרי יש
להקשות עליה, כיצד מצטרפת עדות העד עם עדות הדיין, והרי
הלכה כחכמים במשנתינו שעד המעיד על חתימת ידו הרי הוא
כמעיד על חיוב המנה שבשטר, ולא על החתימה עצמה, ואם כן
נמצא דַּמַּאי דְּקָא מַסְהִיד סַהֲדָא לֹא קָא מַסְהִיד דַּיָּינָא, וּמַאי דְּקָא
מַסְהִיד דַּיָּינָא לֹא קָא מַסְהִיד סַהֲדָא – הרי על מה שמעיד העד,
והיינו על מעשה ההלוואה הכתוב בשטר, אין הדיין מעיד. ועל מה
שמעיד הדיין, והיינו שהחתימות שבשטר אמיתיות, אין העד
מעיד. וכיון שאין באן עדות שלימה על קיום השטר ולא עדות
שלמה על מעשה ההלואה, לא ניתן לצרפם יחד.
אֶלָּא, כִּי אָתָא [–כשבא] רָמֵי בַּר יְחֶזְקֵאל מארץ ישראל לבבל,
ושמע את דברי רב יהודה אחיו, ש'עד ודיין מצטרפין', אָמַר, לֹא
תְּצִיתֵנְהוּ לְהָנֵי כְּלָלֵי דְּכֵייל יְהוּדָה אָחִי מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל – אל
תשמעו לכללי ההלכות שאמר רב יהודה אחי בשם שמואל, אלא
אין השטר מתקיים עד שיעידו עליו שני העדים, או שנים
מהדיינים החתומים על הקיום, אך עד ודיין אינם מצטרפים לעדות
זו.

מספרת הגמרא מעשה בענין זה: **אִיקְּלַע רַבָּנַאי אֲחוּהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא** לְמָזוֹנָן שָׁוֹמְשָׁמֵי – רבנאי, אחיו של רבי חייא בר אבא, הוזמן למקומם של אמימר ורב אשי כדי לקנות שומשמין, **וְאָמַר, חָכְיָא אָמַר שְׁמוּאֵל, עַד דְּיָתֵין מַצְטָרְפִין** לקיים את השטר, על ידי שכל אחד מעיד על חתימת ידו, וכדברי רב יהודה בשם שמואל. **אָמַר אֲמֵימַר, כַּמָּה מְעַלְיָא הָא שְׁמַעְתָּא** – כמה מעולה היא מימרא זו. **אָמַר לֵיהּ רַב אַשֵׁי לַאֲמֵימַר, מִשּׁוּם דְּקַלְּקָה אֲבוּהַּ דְּאַמְּתָא אַתְּ נָמֵי מְקַלְּקַלְתְּ לָהּ** – וכי מחמת שרמי בר חמא, שהוא אבי אמך, שיבח את המימרא הזו, כמובא לעיל (ע"א), גם אתה משבחה, **והרי כְּבָר פַּרְכָה** – הקשה עליה ודחאה **רָבָא**, שהרי אין שייכות בין העדויות ואי אפשר לצרפן.

* * *

הגמרא מוסיפה לדון בענין קיום שטרות: **אָמַר רַב סָפְרָא, אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, אָמַר רַב הוּנָא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שלא אמר כן רב הונא משם עצמו, אלא **אָמַר רַב הוּנָא** שכך **אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה** דיינים **שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּים אֶת הַשֶּׁטַר,** והיו **שְׁנַיִם** מהם **מַכִּירִין** את **חֲתִימוֹת יְדֵי הָעֵדִים,** ויכולים לקיימם על פי ידיעתם, **וְאֶחָד** הדיינים **אֵינוֹ מַכִּיר. עַד שֶׁלֹּא** – קודם **שֶׁחָתְמוּ** שני הדיינים על הקיום, **מְעִידִין הֵם בְּפָנָיו** של השלישי שזהו כתב ידם של העדים, **וְהוּא חוֹתֵם** עמהם על הקיום. אך **מִשֶּׁחָתְמוּ** שני הדיינים על הקיום, **אֵין מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם,** כלומר, אף אם יעידו עתה בפניו ויחתום לא יוכשר הקיום, כיון שבנוסח הקיום כותבים הדיינים שישבו במושב בית דין של שלשה, והתברר להם שחתימות העדים אמיתיות, ואילו במקרה זה כשכתבו כן לא היה הדבר אמת, שהרי באותה שעה לא התברר לשלישי שהחתימות אמיתיות, ונמצא שחתמו על דבר שקר, וקיומם פסול. ורק כשהעידו בפניו קודם שחתמו, הקיום כשר.

משמע מההלכה האמורה, שרק לגבי החתימות נאמר דין זה, שאין לדיינים לחתום קודם שידעו שלשתם שחתימות העדים אמיתיות, אבל הכתיבה עצמה של נוסח הקיום יכולה להיעשות קודם לכן, אף שנכתב בו ששלשתם יודעים שהחתימות אמיתיות, ובאמת באותה שעה לא הכירם השלישי. מקשה הגמרא: **וּמִי כָּתְבִינָן** – וכי מותר לכתוב את נוסח הקיום בעת שאין הדבר אמת, **וְהָאָמַר רַב פַּפִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, הַאי מַאן דַּדָּיְנֵי דִּינֵיכְתֵּב מִקַּמֵּיהּ דִּינְיְחוּ סָהֲדֵי אַחֲתֵימַת יְדֵייהוּ** – כתב קיום של הדיינים שנכתב קודם שהעידו העדים בפניהם על חתימת ידיהם, **פְּסוּלָה,** אף אם לא חתמו הדיינים אלא לאחר שהעידו העדים בפניהם על חתימותיהם, **דְּמִתְחֲזֵי כְּשִׁקְרָא** – לפי שנראה הדבר בשקר, שכותבים הדיינים שהתברר להם שהחתימות אמת, בזמן שעדיין אינם יודעים זאת, ואם כן **הָכָא נָמֵי** – גם כששני הדיינים מכירים את החתימות והשלישי אינו מכירם, כיצד מותר להם לכתוב את נוסח הקיום, והרי אף שלא חתמו עליו מכל מקום **מִתְחֲזֵי כְּשִׁקְרָא.**

הגמרא מתקנת את דברי רב הונא: **אֶלָּא אִימָּא** – כך יש לשנות מימרא זו, **עַד שֶׁלֹּא כָּתְבוּ** הדיינים את כתב הקיום, **מְעִידִין** שני הדיינים **בְּפָנָיו** של השלישי, וכותבים את הקיום, **וְחוֹתֵם** עמהם. אך **מִשֶּׁכָּתְבוּ** את כתב הקיום, **אֵין מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם,** כיון שכתיבת הקיום בזמן שהנוסח הכתוב בו לא היה נכון, פוסלתו.

הגמרא לומדת כמה הלכות ממימרא זו: **שְׁמַע מִינָּהּ תְּלַת** – מדברי רב הונא יש ללמוד שלשה דינים: א. **שְׁמַע מִינָּהּ,** שעד המעיד על חבירו **נַעֲשֶׂה** גם **דַּיָּין** לדון אותו, שהרי שני הדיינים מעידים בפני השלישי על הכרת חתימות העדים, ואחר כך מצטרפים להיות כדיינים בדבר ולחתום על הקיום. ב. **וּשְׁמַע מִינָּהּ,** שדַּיָּנִין **הַמַּכִּירִין** את **חֲתִימוֹת יְדֵי הָעֵדִים** החתומים בשטר, יכולים לקיימו על פי הכרתם, ועדי השטר או עדים אחרים **אֵינָן צְרִיכִין** לבוא **וּלְהָעִיד בְּפָנֵיהֶם,** שהרי התבאר ששני הדיינים יכולים לקיים מתוך ידיעתם ללא שמיעת עדות נוספת. ג. **וּשְׁמַע מִינָּהּ,** שדַּיָּנִין **שֶׁאֵין מַכִּירִין** את **חֲתִימוֹת יְדֵי הָעֵדִים, צְרִיכִין** העדים **לְהָעִיד בְּפָנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מהדיינים על החתימות שבשטר, ואין די בכך שיעידו בפני שני דיינים, והדיין השלישי יצטרך לפסוק את הדין אף שלא שמע את העדות, אלא צריכים שלשתם לקבל את העדות, וכמבואר בהלכה זו שהשנים צריכים להעיד בפני השלישי, ולא די בידיעתם.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב אַשֵׁי, בְּשָׁלְמָא** הדין הראשון, **שַׁעַד נַעֲשֶׂה דַּיָּין, שָׁמְעִינָן מִינָּהּ** – יש ללמוד מהלכה זו, שהרי שני הדיינים מעידים בפני השלישי על כתב ידי העדים, ואחר כך נעשים דיינים לקיים את השטר. **אֶלָּא** הדין השני, **שֶׁדַּיָּנִין הַמַּכִּירִין** את **חֲתִימוֹת יְדֵי הָעֵדִים, אֵין** עדים אחרים **צְרִיכִין** לבוא **וּלְהָעִיד בְּפָנֵיהֶם,** אלא מקיימים את השטר על פי ידיעתם, יש לדחות את הראיה מהלכה זו, **דִּלְמָא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** – שמא אומר לך שבאמת אם שלשת הדיינים מכירים את חתימות העדים, אינם יכולים לקיים על פי ידיעתם אלא **צְרִיכִין** לקבל עדות של עדים אחרים על אמיתת החתימות, **וְשָׁאנֵי הָכָא** – ושונה הדבר בהלכה זו ששנים העידו בפני השלישי, **דְּקָא מְקַיְּימָא הָגָדָה בְּחַד** – שהרי התקיימה ההגדה על ידי שהעידו שניהם בפני אותו אחד שלא הכיר, ובכך אף הם עצמם שמעו את העדות, ונמצא שהם דנים לפי הגדה ולא רק לפי ידיעה.

ממשיך רב אשי ומקשה: **וְכֵן** הדין השלישי שאמרת, **שַׁדַּיָּנִין שֶׁאֵין מַכִּירִין** את **חֲתִימוֹת יְדֵי הָעֵדִים, צְרִיכִין** העדים **לְהָעִיד בְּפָנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מהדיינים, ולא די בידיעת שנים מהדיינים, גם כן יש לדחות, **דִּלְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ שֶׁאֵין צְרִיכִין** להעיד בפני כל אחד מהדיינים, אלא די בכך שיעידו בפני שנים מהם, והשלישי יסמוך על השנים ויחתום עמהם, **וְשָׁאנֵי הָכָא** – שונה הדין כאן, שהוצרכו השנים להעיד בפני השלישי, משום דְּלולֵי זאת **לֹא קָא מַקְנְיָא הַגָּדָה כְּלָל** – לא מתקיימת הגדת עדות על קיום החתימות כלל, וכבר התבאר שרב אשי סובר שאין דיינים יכולים לקיים את השטר על פי ידיעתם בלבד, אלא רק על ידי שיעידו אחרים בפניהם, ולכן כאן ששני הדיינים מכירים בעצמם את החתימות, יש צורך שיעידו בפני השלישי, אבל אם השנים לא הכירו מעצמם את החתימות אלא קיבלו עדות של אחרים על הכרת החתימות, יכול השלישי להצטרף עמהם לקיום השטר אף שלא קיבל עדות על אמיתת החתימות.

* * *

הגמרא מקשה על הלכה זו שהובאה לעיל, ש"עד נעשה דיין".

מספרת הגמרא: **יָתִיב רַבִּי אַבָּא וְקָאָמַר לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ישב רבי אבא ואמר הלכה זו, **דִּבְקִיּוּם שְׁטָרוֹת** 'עַד נַעֲשֶׂה דַּיָּין'. **אֵיתִיבֵיהּ** – הקשה לו **רַב סָפְרָא לְרַבִּי אַבָּא** ממה ששנינו במשנה (ר"ה כה:) לגבי עדות קידוש החודש, שכשעדים מעידים שראו את הלבנה בחידושה מקדשים בית דין את החודש, אם אירע שֶׁרָאוּהוּ – את הירח החדש **שִׁשָּׁה** דיינים, **וְהֵן בֵּית דִּין** – מדייני הסנהדרין, שראויים לקדש את החודש, **יַעֲמְדוּ שְׁנַיִם** מהם להיות עדים, **וְיוֹשִׁיבוּ** שנים אחרים **מֵחֲבֵרֵיהֶם** שבסנהדרין **אֵצֶל הַיָּחִיד** – העד השלישי, כדי שיהיה להם שם 'בית דין', **וְאוֹתָם** שנים שראו את הירח **יָעִידוּ בְּפָנֵיהֶם** של השלשה, **וְיֹאמְרוּ** השלשה 'מְקוּדָּשׁ הַחֹדֶשׁ מְקוּדָּשׁ'. אך אינם יכולים להעיד בפני השלישי לבדו, בלא שיצרפו אליו עוד שנים אחרים, משום שֶׁאֵין הדיין הַיָּחִיד נֶאֱמָן לקדש את החודש **עַל יְדֵי עַצְמוֹ** – לבדו, שאין 'בית דין' בפחות משלשה. מסיים רב ספרא את קושיתו: **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם אתה מעלה על דעתך, **דְּעַד נַעֲשֶׂה דַּיָּין, לָמָּה לִי כּוּלֵּי הַאי** – לשם מה הוצרכה המשנה לומר שיביאו שנים נוספים, **לִיתְּבוּ בְּרוּבְתַּיְיהוּ וְלִיקַדְּשׁי** – ישבו אותם שלשה במקומם ויקדשו לבדם, על ידי שיעידו שנים בפני השלישי, ואף שהיו עדים יכולים שלשתם לשבת אחר כך כדיינים ולקדש את החודש, שהרי עד נעשה דיין.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבי אבא, **אַף לְדִידְךָ קַשְׁיָא לִי** – גם לי היה קשה כן, **וּשְׁאֵילְתֵּיהּ** – ושאלתי כן **לְרַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, וְרַב יִצְחָק** הקשה כן **לְרַב הוּנָא, וְרַב הוּנָא לְחָיָיא בַּר רַב, וְחָיָיא בַּר רַב לְרַב, וְאָמַר לֵיהּ** רב, אין זו קושיא, **הַנַּח לְעֲדוּת קִידּוּשׁ**

המשך בעמוד צא

הַחֹדֶשׁ שהיא דְּאוֹרַיְיתָא, ולדברי הכל אין אומרים בה שעד נעשה דיין, וְאילו קִיּוּם שְׁטָרוֹת, שלגביו התבאר דינו של רב הונא שעד נעשה דיין, הוא דְּרַבָּנָן, שהרי מן התורה אין חוששים לזיוף, ורק חכמים חששו לכך והצריכו לקיים את השטר, ולכן הקילו לומר בו שעד נעשה דיין.

* * *

הגמרא עוברת לדון בענין אחר של קיום שטרות: אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה דיינים שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּים אֶת הַשְּׁטָר, וּבאותה שעה קָרָא עֵרְעָר עַל אֶחָד מֵהֶן – באו עדים וערערו על בשרותו של אחד מהדיינים, ושני הדיינים האחרים שיושבים עמו רוצים להעיד שהוא כשר. אם הערעור יצא עַד שֶׁלֹּא חָתְמוּ הדיינים על הקיום, מְעִידִין עָלָיו – על השלישי שהוא כשר, וְחוֹתֵם עמהם. אבל אם יצא הערעור מִשֶּׁחָתְמוּ השלשה על הקיום, אֵין הדיינים מְעִידִין עָלָיו וְחוֹתֵם, כלומר, אינם נאמנים בעדותם כיון שהם נוגעים בדבר, שגנאי להם שישבו במושב בית דין עם דיין פסול.

מבררת הגמרא: עֵרְעָר דְּמַאי – באיזה ערעור מדובר, כלומר, מה טוענים המערערים על כשרות הדיין. אִי עֵרְעָר דְּגַזָּלְנוּתָא – אם הם מעידים שהוא גזלן ופסול לדון, ושני הדיינים מכחישים ומעידים שאינו גזלן,